

Олена Козир

Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини
(м. Умань, Україна)

РОЛЬ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ У ТВОРАХ МАРГАРЕТ МІД

З ім'ям Маргарет Мід пов'язано ряд нових наукових ідей – про природу батьківських почуттів, співвідношення материнських та батьківських ролей, походження чоловічих та жіночих ініціатив. Маргарет Мід вивчала організацію суспільства та системи виховання дітей у різних народів, досліджувала відмінності їх уявлення про дорослішання та навчання, специфіку їх соціальних стереотипів і, в загальному плані, проблему подібного та відмінного в різних культурах. В центрі її інтересів знаходились такі питання, як роль біологічного та соціального у формуванні особистості, взаємовідносини індивідуума та соціуму.

Учениця та продовжувач традицій Боаса та Бенедикт, Мід відстоювала представлення про вирішальну роль культури у формуванні особистості. Саме Маргарет Мід вдалося показати, що широко розповсюджене в європейському суспільстві уявлення, такі як стереотипи статевих ролей, в дійсності укорінені в суспільній традиції і є результатом соціального навчання. Вона описала суспільства, в яких виховання дітей є здебільшого справою батьків, а не матерів. Також це відноситься і до стосунків між людьми, до того, які особистісні типи домінують в цій культурі. В той час як під впливом широкого розповсюдження психоаналізу більшість етнологів схильні були вважати людську природу «поганою», асоціальною, тією, що підлягає обов'язковому стримуванню. На думку Маргарет Мід, навіть на глибоких рівнях позитивна та негативна соціальна орієнтація індивідуума закладається в процесі виховання.

Маргарет Мід описала суспільства, побудованих, фактично, за без агресивним зразком, наприклад, плем'я арапешей у Новій Гвінеї.

Маргарет Мід звернула увагу на те, що у відсутність традиції розповідати дітям казки мислення дитини є більш раціональним, чим мислення дорослого. В той час як більшість антропологів вважало, що «одушевлення» навколишнього виникає у дітей спонтанно. Маргарет Мід спростувала домінуючу гіпотезу походження анімістичної релігії у дикунів, за якою одушевлення сил природи є в них дитячою рисою мислення.

Під впливом Другої світової війни Маргарет Мід звернулась до спостереження над власною культурою, писала про «американський характер». Порівнюючи, наприклад, суспільні стереотипи в західноєвропейській і в традиційних культурах, вона вказала, що часто суспільства, які вважаються нерозвиненими, забезпечують своїм членам більш прийнятне соціальне існування. Її виступи на цю тему часто були гострими і викривальними, в зв'язку з чим її популярність була особливо великою пізніше, в 1960-і роки молодіжних протестів та заперечення « буржуазних» цінностей.

В історії культури Маргарет Мід розрізняє три типи культур, які мають на розвиток дитини принципово різний вплив: постфігуративні культури, кофігуративні культури, префігуративні культури.

Постфігуративні культури тисячоліттями зберігають свої норми та звичаї. Саме тут особистість дитини відбувається незмінним чином. Діти перш за все вчаться, переймають досвіду у своїх попередників – старшого покоління. Коловорот один і тих самих життєвих процесів, який повторюється із покоління в покоління, створює відчуття позачасовості – вся система постфігуративної культури існує «тут і зараз». Для збереження такої культури особливо важливі старі люди. Цей тип культури, на думку Маргарет Мід, тисячоліттями характеризував людські суспільства аж до початку цивілізації. Прояв цього типу культури зустрічається і в наш час в діаспорах, анклавих, сектах; в традиціях і національних звичаях. Постфігуративна культура передбачає і відповідні методи виховання дітей, які ґрунтуються на слідуванні того, що вже

було. На величезній кількості етнографічного матеріалу Маргарет Мід показує, що діти, підлітки знаходять власні або спрямовані дорослими шляхи виходу із такої ситуації обмеження індивідуального шляху розвитку. Відсутність такого виходу із ситуації може призвести до конфліктів, зриву, неврозам.

На думку Маргарет Мід, ключовими особливостями постфігуративної культури є «відсутність сумнів та усвідомлення», що стає основою живучості та непохитності її проявів і в наш час. Хоча всі відхилення від нормативів заглушаються, все ж можливість індивідуального прояву в галузі мистецтва, релігії, технології – це забезпечує можливість повільної зміни самої культури.

Кофігуративні культури – це культури, які швидко змінюються. Кожне покоління відрізняється від попереднього за складом особистості, мотивації, емоційних переживань. Хоча старше покоління продовжує відігравати вирішальну роль у вихованні. Конфігурація починається там, де настає криза постфігуративної системи (наприклад, як результат технічного прогресу, переселення, зміна віросповідання, революції тощо). Люди вчаться жити один у одного, переймаючи знайдені однолітками шляхи до успіху і уникаючи зроблених помилок. Ті, чий досвід виявляється найбільш вдалим, стають зразками для інших представників свого покоління. Кофігуративний тип культури передбачає, що і дорослі, і діти навчаються у однолітків. Однак цей тип культури включає в себе постфігуративну в смислі наслідуванням старшим у нормах, поведінці тощо. У чистому вигляді кофігуративна культура може проявлятися в суспільстві, яке залишається без старших.

На думку Мід, нуклеарна сім'я (батьки – діти) більш адаптована до умов кофігуративної культури, коли характер освіти визначають не батьки, а вчителі та однолітки. Маргарет Мід вважає, що це – американська модель (освіта виховує представників нової культури і людей нового століття) і ця модель є абсолютною і пояснює розрив між поколіннями. Однак саме освіта в Європі свідчить про те, що ця модель не абсолютна, що освіта – є форма не розриву, а збереження та об'єднання двох типів культур і проявляється вона в новій

організації освіти, а саме у формуванні педагогіки співробітництва між поколіннями.

Префігуративні культури – це культури майбутнього, де опора, як в науковій, так і в етичних галузях буде виступати творчість молодого покоління. Префігуративна культура, в якій не тільки діти навчаються у батьків, але й батькам доводиться навчатися у своїх дітей. Темп розвитку сучасного суспільства стає настільки високим, що минулий досвід виявляється не тільки недостатнім, але й перешкоджає творчому підходу до нових умов.

Таким чином, концепція Маргарет Мід охоплює залежність відносин різних поколінь від темпів науково-технічного та соціального розвитку, підкреслює, що така трансмісія культури включає в себе не тільки інформаційний потік від батьків до дітей, але й молодіжну інтерпретацію сучасної ситуації, яка впливає на старше покоління.

Її основні ідеї знайшли своє відображення в наступних творах «Дорослішання на Самоа» (1928), «Дорослішання в Новій Гвінеї: порівняльне дослідження примітивної освіти» (1930), «Зміни культури індійського плем'я» (1932), «Стать та темперамент у трьох примітивних суспільствах» (1935), «Школа американської культури» (1951), «Антропологія, наука про людину» (1964), «Культура та світ дитинства» (1988).

ЛІТЕРАТУРА

1. Мид М. Культура и мир детства. М.,1988.
2. Мид М. Культура и преественность. Исследование конфликта между поколениями// Культура и мир детства. М.,1988.
3. Мид М. Взросление на Самоа// Культура и мир детства. М.,1988. С.88 – 171.